

ανάλυση τῶν ἐπὶ μέρους συγκεκριμένων κατηγοριῶν, καὶ βεβαίως δὲν ἐξαντλήσαμε τὸν πλοῦτο ἰδεῶν καὶ ἀποχρώσεων τοῦ βιβλίου. Ὑπάρχουν, φυσικά, πολλές ἄλλες δυνατὲς ἀναγνώσεις, καὶ ἴσως καλύτερα θεμελιωμένες ἀπὸ τὴν δική μας. Διαπιστώνουμε μὲ μελαγχολία τὴν ἀτέλεια τοῦ ἐγχειρήματός μας, ὅπως ἄλλωστε καὶ κάθε ἄλλου κριτικοῦ ἐγχειρήματος. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ θελήσαμε νὰ τονίσουμε εἶναι ὅτι μιὰ ἐξέταση τοῦ «ἀκανθώδους» προβλήματος τῶν αἰσθητικῶν κατηγοριῶν θέτει ἐπὶ τάπητος τὶς βάσεις καὶ τὶς ιδέες τῆς φιλοσοφικῆς αἰσθητικῆς καὶ ὅτι ὁ κ. Εὐ. Μουτσόπουλος ἐξεπλήρωσε λαμπρὰ τὸ περίπλοκο καθῆκον ποὺ ἐπωμίσθηκε.

Ἐὰν σὲ τοῦτο προσθέσουμε καὶ τὴν λιτή, τὴν ἀττική θὰ λέγαμε κομψότητα τῆς γραφῆς, θὰ ἀντιληφθοῦμε ὅτι τὸ βιβλίο αὐτὸ ἀποτελεῖ μιὰ ἀπαιτητική μὲν ἀλλὰ αὐθεντική ἀπόλαυση τοῦ πνεύματος.

Βίκτωρ IBANOBIΤΣ

Aldo BRANCACCI, *Rhetorike Philosophousa*. Dione Crisostomo nella cultura antica e bizantina, Napoli, Bibliopolis, 1986, 347 σελ.

Τὸ βιβλίο τοῦ Α.Β. ἔχει σὰν θέμα τὸν ὀρισμὸ τῆς «φιλοσοφούσης ρητορικῆς», δηλαδή τοῦ νέου τύπου τοῦ φιλοσόφου, ποὺ εἰσάγεται στὴν ὕστερη ἀρχαία καὶ βυζαντινὴ παιδεία, διὰ τοῦ Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου. Ἡ λογοτεχνικὴ δράση τοῦ Δίωνος προσπαθεῖ νὰ βρεῖ μιὰ διέξοδο ἀνάμεσα στὴ ρήξη μὲ τὴν ἑλληνικὴ παράδοση καὶ στὴ συνέχειά της στὴ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία. Ὁ Δίων συστηματοποιεῖ λοιπὸν τὴ λογοτεχνικὴ παιδεία, τὴ φιλοσοφικὴ ἔμπνευση καὶ τὴν ἰδεολογικὴ πράξη. Μὲ ἄλλα λόγια, δημιουργεῖ τὸ νέο φιλοσοφικὸ πρότυπο ποὺ ἐμφανίζεται μὲ «σωκρατικὰ καὶ συγχρόνως κικερωνιακὰ στοιχεῖα» (σ. 10).

Ἡ ἀξία τέτοιων προσωπικοτήτων, ὅπως τοῦ Δίωνος, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Φαβωρίνου, τοῦ Μαξίμου τοῦ Τύριου, ποὺ σφραγίζει τὴ διδασκαλία καὶ τὴν παιδεία τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων στὴ Ρώμη, παραμελήθηκε ἀπὸ τοὺς ὡς τώρα μελετητὲς καὶ ἱστορικούς. Παρ' ὅλα αὐτά, ἡ «διωνικὴ» παράδοση δομήθηκε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Ἀντωνίνων μέχρι τὸν Συνέσιο, ἔχοντας σὰν θέμα τὴν προσπάθεια ὀρισμοῦ τῆς σχέσεως μεταξὺ ρητορικοῦ λόγου καὶ φιλοσοφίας.

Ὁ συγγραφεὺς ὑποστηρίζει ὅτι γιὰ τὴν πραγμάτωση τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, ἀρκεῖ νὰ ἀποδείξει τὴ συμπεριφορὰ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τῆς φιλοσοφίας —ρητορικὴ καὶ σοφιστικὴ σὰν εἶδη— καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὴ διάρθρωση τῶν μορφῶν τους ὡς πρὸς τὴ γνώση. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο οἱ

σοφιστὲς ἀντιτίθενται στοὺς φιλοσόφους ἢ καλύτερα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἡ πράξις ἀντιτίθεται στὴ θεωρία («la logique du nécessaire et la logique du possible», σ. 13).

Αὐτὴ ἡ διάκριση εἶναι ἤδη γνωστὴ ἀπὸ τὴ διάσταση σοφιστῶν καὶ Πλάτωνος ἢ καλύτερα σοφιστῶν καὶ φιλοσόφων.

Τὸ πρῶτο μέρος τοῦ βιβλίου περιλαμβάνει ἀπόψεις παιδείας γιὰ θέματα τοῦ «ρητορεύειν» καὶ τοῦ «φιλοσοφεῖν», σχετικὲς μὲ τὶς δυνατὲς σχέσεις σὲ ἐπίπεδο ὄντολογίας καὶ γλωσσολογίας, σημεῖο που ἤδη ἔχει ἐπισημανθεῖ στὸν *Κρατύλο* τοῦ Πλάτωνος. Οἱ συχνὲς ἀναφορὲς τοῦ Brancacci στὸν Πλάτωνα, ἔχουν σὰν σκοπὸ νὰ ἀποδείξουν τὴν ἀντίθεση ἀνάμεσα στὴ φιλοσοφία καὶ τὴ σοφιστικὴ κατὰ τὴν ὕστερη ἀρχαιότητα ὅχι μόνον στὸ ἔργο τοῦ Αἰλίου Ἀριστείδου καὶ Θεμιστίου, ἀλλὰ κυρίως στὶς δύο ἀντίθετες θέσεις τοῦ Φιλόστρατου καὶ τοῦ Συνέσιου. Τὸ λογοτεχνικὸ πρότυπο τοῦ Μάξιμου τοῦ Τύριου ὀφείλεται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, στὸν Δίωνα τὸν Χρυσόστομο, ὅπως στὸν ἴδιο ὀφείλεται καὶ τὸ πρότυπο ποὺ δημιουργήθηκε στὶς σχολὲς τῆς ρητορικῆς καὶ ποὺ διαδόθηκε μέσα ἀπ' αὐτές.

Τὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου, τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον ὅπως καὶ τὸ πρῶτο, ἀσχολεῖται μὲ τὴν τύχη ποὺ εἶχε τὸ ἔργο τοῦ Δίωνος στὸ Βυζάντιο ἀπὸ ἀπόψεως ρητορικῆς, πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς. Τὸ ἔργο αὐτὸ κάνει τὴν ἐμφάνισή του στὸ Βυζάντιο διὰ τοῦ Φωτίου καὶ συνεχίζεται μὲ τὸν Ἀρέθα, τὸν Ἰωάννη Τζέτζη καὶ τὸν Ἐπίσκοπο Θεσσαλονίκης, Εὐστάθιο.

Τὸ τελευταῖο κεφάλαιο τοῦ ἔργου εἶναι ἀφιερωμένο στὸν Θεόδωρο τὸν Μετοχίτη, τὸν τελευταῖο βυζαντινὸ συγγραφέα ποὺ ἀσχολήθηκε ἐπὶ μακρὸν καὶ σὲ βάθος μὲ τὸ ἔργο τοῦ Δίωνος.

Τὸ ἔργο τελειώνει μὲ τοὺς πίνακες: τοῦ Διωνικοῦ ἔργου, τῶν πηγῶν ἀρχαίων ὀνομάτων καὶ νεωτέρων συγγραφέων. Ἕνας πίνακας ἐλληνικῆς ὀρολογίας, ἂν ὑπῆρχε, θὰ μπορούσε νὰ διευκολύνει τὸν ἐρευνητὴ κατὰ πολὺ.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ τοῦ Α.Β., ἔρχεται νὰ συμπληρώσει τὸ ὑπάρχον κενὸ ἀπὸ τὶς ἤδη ὑπάρχουσες ἐρευνες ἄλλων μελετητῶν σχετικὰ μὲ τὸ ἔργο τοῦ Δίωνος. Εἶναι, λοιπὸν ἀπαραίτητο γιὰ ὅσους θὰ ἐπιθυμοῦσαν νὰ ἐμβαθύνουν στὴν ἐρευνα τοῦ λόγου τοῦ Δίωνος, τοῦ σοφιστοῦ ἐκείνου ποὺ θέλησε νὰ συμφιλιώσῃ τὴν ἔννοια τῆς παιδείας μὲ τὸν ρητορικὸ λόγον ποὺ δηλώνει τὸ ὀρθό, τὸ καλὸ καὶ τὸ δίκαιο.

Μαρία Πρωτοπαπα

